

Pater Vojtěch Chanovský Světce nebo fanatik?

Dovolte mi představit osobnost jezuitského kněze Vojtěcha (Albrechta) Chanovského, který je s dějinami Klatov významně svázán. Zasloužil se o příchod jezuitů do Klatov a o založení jejich koleje ve městě, přes dvacet let působil v tomto kraji jako misionář v době třicetileté války, a nakonec byl jako první jezuita v Klatovech pochován.

Jako každá výrazná osobnost, i on se setkává s protikladným hodnocením. Pro jedny světec, pro druhé fanatik. Je přitom jedno, zda jej hodnotí vědecký badatel nebo zanícený popularizátor. Tak ve 20. století literární historik Josef Vašica o něm na jedné straně se sympatiemi hovoří jako o „nejrázovitějším z misionářů“¹, pro jeho kolegu Václava Černého je to naopak „asketický misionářský fanatik“². Popularizátor agitačního rázu, Rudolf Kepka, pak ve své publikaci o klatovské jezuitské koleji, nazvané *Kasárna Kristova*, označil Chanovského rovnou za „fanatického propagátora církevní tmy“³.

Podobně protichůdné hodnocení Chanovského osoby se přitom dá vystopovat už v 17. století. Známy je zejména spis jezuita Jana Tannera *Muž apoštolský (Vir apostolicus)*⁴. Tato kniha je v prostředí českého literárního baroku ojedinělým hagiografickým spisem, protože oslavuje život Chanovského jako člověka, který sice nebyl prohlášen za světce, ale je jako světec hodnocen. Tanner svým spisem reagoval na obžaloby českých jezuitů z toho, že jejich provádění rekatolizace v Čechách a na Moravě je militantní. Život Vojtěcha Chanovský měl posloužit jako doklad a zároveň vzor nenásilné podoby rekatolizace během třicetileté války.⁵

Jiné svědectví o Chanovském však přináší evangelická *Historia o těžkých protivenstvích církve české*. Otec Chanovský se v tomto spise objevuje v typicky negativní fanatické „jezuitské“ roli jako krvelačný účastník rekatolizace v Žatci. Jeho jméno je zmíněno ve scéně, která líčí vytrvalost evangelického měšťana Václava Vysockého. Ten je vězněn v poutech a ani ortel smrti ho nepohne k odpadnutí od víry. Následný citát je dostatečně výmluvný: „...zkřikl Chánovský, jezuita, že od d'ábla posedlý jest, a poručil ho tížeji sevřítí.“⁶

Kým tedy Vojtěch Chanovský byl? Narodil se ve Svěradicích u Horažďovic roku 1581 jako osmý z patnácti dětí Jana Chanovského, rytíře z Dlouhé Vsi, a jeho ženy Kateřiny, rozené Valovské z Úsuší. Pocházel tedy z rodiny české nižší šlechty, pravděpodobně nábožensky smíšené (jeho matka byla nejspíš utraquistického vyznání). Dětství prožil na rodové tvrzi v Dožicích nedaleko Nepomuku, která byla v držení rodu Chanovských od roku 1553.

Gymnázium vystudoval na jezuitských kolejích v Praze u sv. Klimenta a v Českém Krumlově. V roce 1601 přes odpor rodičů vstoupil do jezuitského řádu. Řádová filozofická studia vykonal v Jindřichově Hradci a v Olomouci, teologii studoval ve Štýrském Hradci.⁷ Po vysvěcení na

¹ Srov.: Vašica, J.: *České literární baroko*. 2. vyd. Brno, Atlantis 1995. S. 9. Po něm opakuje A. Kratochvíl ve svém *Ohni baroka*. Brno, Cesta 1991. S. 45.

² Srov.: Černý, V.: *Generační periodizace českého baroka*. In: *Česká literatura doby baroka*, Literární archiv 27. Praha, PNP 1994. S. 14; Jiné vydání téže studie v: *Až do předsíně nebes. Čtrnáct studií o baroku našem i cizím*. Praha, MF 1996. S. 280.

³ Srov.: Kepka, R.: *Kasárna Kristova*. Plzeň, Krajské nakladatelství v Plzni 1961. S. 8.

⁴ Latinsky vyšel spis dvakrát (1660 v Kolíně n. R. a 1688 v Praze), česky v roce 1680 v Praze. Novodobou edici připravil J. Vašica (Tanner, J.: *Muž apoštolský*. Ed. J. Vašica. Praha, L. Kuncíř 1932. Dále cituji jako Tanner.).

⁵ O tom víme např. z dopisu B. Balbína J. Tannerovi z 11. ledna 1659. (Srov. překlad listu v: Kučera, J. P. – Rak, J.: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha, Vyšehrad 1983. S. 393 - 397.)

⁶ Viz.: *Historia o těžkých protivenstvích církve české*. In: *DJAK 9/I*. Praha, Academia 1989. S. 162.

⁷ Přesněji to byla v Jindřichově Hradci rétorika v r. 1604 a v Olomouci zbývající třídy v l. 1605-1608. Teologii ve Štýrském Hradci studoval v l. 1610-1613. Třetí probaci vykonal v r. 1614 v Eberndorfu. Srov. Lukács, Ladislaus: *Catalogi personarum et officiorum provinciae austriacae S.J. Pars II. 1601-1640*. Romae, Institutum historicum S.J., 1982. (MHSI vol. 125)

kněze začal působit r. 1615 v Olomouci jako profesor matematiky, v té době se na Moravě též zapojil do rekatolizačních misí ve Zdouňkách a v Boskovicích (1614), ve Chropyni a v Holešově (1615).⁸ Od r. 1616 působil v Praze zejména jako představený konviktu – ubytovacího zařízení pro studenty při jezuitské koleji. Z Prahy byl spolu s ostatními jezuitu vypovězen po stavovském povstání r. 1618, načež s ostatními získal azyl u jezuitů v Pasově, kde složil své poslední řeholní sliby.

Ještě před porážkou stavovských vojsk na Bílé hoře se na podzim r. 1620 vrátil do Čech, přesněji do Českého Krumlova, kdy se stal představeným jezuitské koleje. V této funkci se ale dostal do sporu s českokrumlovskou vrchností, když dal v tamním kostele sv. Víta rozebrat náhrobek Viléma z Rožmberka, který stával uprostřed kostela a bránil běžnému bohoslužebnému provozu. Na protest vdovy po Vilému z Rožmberka, Polyxeny z Lobkovic, až u generálního představeného v Římě musel být náhrobek na náklady řádu rekonstruován do původní podoby a Vojtěch Chanovský byl z funkce představeného sesazen.

A tak od r. 1623 přestal být Chanovský pověřován odpovědnými funkcemi v rámci řádu a byl vyčleněn pro misionářskou práci, v níž strávil přes dvacet let až do své smrti 16. května 1643.⁹ Působil zejména v rodných jihozápadních Čechách – v tehdejších krajích Bechyňském, Prácheňském, Plzeňském a Podbrdském. Byl jednak členem tzv. reformační komise působící v roce 1628 v těchto krajích,¹⁰ zejména ale působil osaměle jako potulný misionář v těchto končinách a vypomáhal v místní duchovní správě ochrnuté běsněním třicetileté války.¹¹

Kromě zbořeného a zase vystavěného rožmberského náhrobku v Krumlově zůstala po Chanovském pro budoucnost tři díla – dvě literární a jedno nemovitě. Posmrtně vyšly jeho dva spisy – jednak populární česká katechetická příručka pro kněze, nazvaná *Správa křesťanská* (1676, 1678, 1697, 1710, 1733), a pak místopisně-historický spis *Vestigium Boemiae piae* (1659), spis původně český, do latiny přeložený a rozšířený autorem jeho životopisu J. Tannerem. Oním jeho nemovitým dílem, v jistém slova smyslu, je klatovská jezuitská kolej, protože její založení inicioval díky svým stykům, které měl s mocnými rekatolizátory zdejšího kraje – Jindřichem Libštejnským z Kolovrat, Příbíkem Jeniškem z Újezda a Martinem Hoeff-Huertou.

Uvedená historická data nám zatím jen málo prozradila o tom, kým Chanovský byl. Musíme se proto obrátit k jeho již zmíněnému životopisu od Jana Tannera. I když se jedná o spisek oslavný, až legendický, a tedy tendenční, přináší nejsouhrnnější svědectví o jeho působení jako kněze a misionáře. Všimneme se dvou výrazných motivů, které charakterizují jeho životopis, totiž misijních metod a asketických praktik. Ty totiž zejména vyvolávají výše uvedené protikladné hodnocení jeho osoby.¹²

Misionářské metody V. Chanovského

Je důležité si uvědomit, že Vojtěch Chanovský, jak nám ho představuje Tannerova oslavná biografie *Muž apoštolský (Vir apostolicus)*, se v českém barokním prostředí stal přímo vzorovým typem jezuitského lidového misionáře. Jeho misijní metody, popsané Tannerem, nám pomáhají poznat nenásilnou podobu rekatolizace během třicetileté války. Tento Chanovského životopis nám významně pomáhá doplnit naše představy o protireformaci, jak se nám jeví z mocenských vyhlášek a úředních zpráv.¹³

⁸ Srov.: Schmidl, J.: *Historia Societatis Jesu. Pars II (1593 - 1615)*. Pragae 1749. Pp. 729, 727, 784, 785.

⁹ Životopisné údaje lze nalézt v: Fechtnerová, A.: *Rectores collegiorum Societatis Jesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad annum MDCLXXIII iacentum. Pars I*. Praha, NK 1993.

¹⁰ Srov.: Oehm, V.: *Protokol reformační komise, konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Prachenském a Plzeňském*. In: VKČSN 1897, č. XXVIII.

¹¹ O tom vypovídají např. zápisy v matrice blatenského děkanství, svědčící, že zde v letech 1633 - 1639 oddával a křtil. Srov.: Hille, J. P.: *K činnosti misionářské P. Vojtěcha Chanovského*. In: SHK 5/1904. S. 58.

¹² Srov. v tomto smyslu pregnantní hodnotící vyjádření V. Černého o Chanovském („asketický misionářský fanatik“), jež jsme již citovali v úvodu článku.

¹³ Srov.: Bílek, T. V.: *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské*. Praha 1892.

Chci předeslat, že není pochyb, že pobělohorská rekatolizace byla především násilným a z dnešního pohledu surovým mocenským aktem panovníka, na němž spolupracovaly struktury katolické církve. Pro posouzení role jednotlivců v ní je však potřeba vidět její jednotlivé podoby rozlišeně. Myslím, že můžeme rozlišit především dvě roviny tohoto procesu.

První rovinou, kde státní moc a církevní struktury na rekatolizaci těsně spolupracovali, byla centrálně organizovaná činnost tzv. reformačních komisí v letech 1624-25 a 1627-29. Již jsme zmínili roli Chanovského v jejich působení. Na této rovině byla rekatolizace, zejména v první vlně, neobyčejně násilná. Z písemností reformačních komisí jsou nám notoricky známy způsoby nátlaku na změnu vyznání – od oznámení císařských mandátů, vyzývajících ke srovnání ve víře s panovníkem, poskytnutí lhůty k přestupu, přes kontroly, jak vyzvaní této lhůty využívají k poučení v katolickém vyznání, až k sankcionování těch, kdo se snaží lhůtu si prodlužovat či konverzi odmítají – nátlak formou ubytování vojska, věznění, konfiskace majetku a vystěhování ze země.¹⁴

Druhou rovinou byla rekatolizace vedená lokálně (tedy nikoliv centrálně organizovaná), která předcházela, provázela a následovala časově limitované působení reformačních komisí. Její podoba se odvíjela od stanoviska, které k ní zaujímal místní vrchnost – zda postupovala násilně, liknavě nebo skoro tolerantně, a nakolik ponechávala její provedení v rukou církevních struktur – farářů a řeholníků-misionářů. Zejména do této druhé roviny spadá působení V. Chanovského, jak je můžeme poznat z Tannerova životopisu. Jaká tedy byla podoba tohoto jeho působení?

Misijní působení V. Chanovského, popisované v Tannerově životopise, pochopitelně rostlo ze svátostného a učitelského rozměru jeho katolického kněžství. Proto jeho součástí byly běžné formy kněžské služby svátostné, jako sloužení mše svaté, zaopatřování nemocných a umírajících, křty, pohřby, svatby, i běžné formy kněžské služby učitelské – kázání a výuka katechismu v kostele.

Vedle těchto běžných forem kněžské činnosti užíval ovšem Chanovský i prostředků, které jeho misijní činnost posouvaly do oblastí formálnímu kněžskému působení nepřístupných. Právě tyto formy rekatolizace zajistily jeho práci úspěch a patrně i širokou oblibu. Nejsouhrmněji je způsob jeho misionářského působení vylíčen v následující pasáži jeho životopisu:

„Maje vjíti do nějaké vsi, kde ještě nebyl znám, když byl již u humen, počínal zpívati nějakou českou pobožnou písničku, a tak zpívaje do vesnice vcházel, skoro tím způsobem, jako zpívají žebráci, když holdem chodí. Zatím se sběhly děti, aneb zahlídl-li kde on sám některého hochu, ukázav mu obrázek, vábil ho k sobě, aby s ním šel a zpíval: a když se nějaká hrstka sběhla, přímo s nimi spolu zpívajícími do kostela vcházel. Kamkoli se přibrál, tam ihned, svolav děti a spořádav pacholata zvlášť a děvčata také zvlášť, na způsob nějaké processí, s nimi spolu zpívajícími, ve vsích nahoru i dolů, v městech pak a městečkách po rynku, po ulicích a okolo zdí městských chodil. Pakli se k tomu také někteří jiní dospělí lidé sešli, aneb přišel-li sám na některý houf lidí zahálejících, tu se s svou processí pozastavil, a jim něco z křesťanského učení vykládal, při tom je na to navesti usiloval, aby s ním do kostela šli, kdež by se jim křesťanské učení volněji a pilněji vyložiti mohlo. V kostele pak vyptav se dětí, co by uměly, a vyslyšev to, čemu se znovu naučily, obrázky a růžence jim rozdával. Pakli tam kostela nebylo, tehdy u Božích muk aneb, jestliže tam žádných Božích muk neměli, aspoň pod některým širokým stromem těm, kteříž se byli sešli, křesťanské učení vykládal, nic na to nedbaje, byť pak někdy, krom pacholat a děvčat, žádného jiného při tom tam nebylo.“¹⁵

Pokusme se tedy shrnout všechny ne běžné formy Chanovského kněžského působení, tak jak nám je líčí Tannerův životopis.

Velká část jeho působení je věnována „výkladu křesťanského učení“, tedy výuce katechismu a vysvětlování článků katolického vyznání. Je zajímavé, jak se Chanovský snaží toto vyučování co nejvíce zpřístupnit vyvázáním ze situací vyplývajících z formálního vztahu kněz-laik. Učí-li

¹⁴ Systematicky o rekatolizaci v Čechách viz Čáňová, E.: Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620-1671). In: Sborník archivních prací 35/2, 1985. O úloze řeholníků viz sborník Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Ed. Ivana Čornejová. Praha, UK Praha a Skriptorium 2003.

¹⁵ Tanner, s. 90-91.

katechismus sám, tak často pod širým nebem, u kapliček na návsi, pod stromem nebo na ulici, stejným způsobem také káže. Rád k výkladu katechismu užívá pomocníků, které si vybere mezi dětmi, a s nimi nacvičí katechetickou disputaci nebo dramatizaci, kterou pak předvedou v kostele, na náměstí nebo na ulici. Prostřednictvím dětí tedy učí ostatní děti i dospělé, kteří by se s knězem bavit nechtěli. Dokonce nechává vybrané starší chlapce a dívky, aby sami učili katechismus v ostatních vesnicích za jeho nepřítomnosti, a vybraným dospělým osobám svěřuje vedení druhých ke hlubší zbožnosti. Je vůbec zajímavé, jak důležitou roli v jeho misijním působení hrají děti. Někteří rodiče mu dokonce svěřují své syny ke hlubší náboženské výchově. Tito chlapi ho pak doprovázejí jako pomocníci na jeho apoštolských cestách a Chanovský jim na oplátku zajišťuje výchovu a studium na náklady některého ze šlechticů nebo je uvede na duchovní dráhu.

Je také zajímavé, jaké rozličné situace dokáže využívat k rozhovorům o katolickém náboženství a vůbec o duchovním životě. Individuálně se věnuje po této stránce lidem urozeným i prostým, když u nich několik dní pobývá nebo když je potká na některé ze svých cest. Záměrně vede také skupinové hovory, ať už při hostinách u některého ze šlechticů, nebo v krčmách se sedláky, na polích s ženci, v zimě na přástkách a jinde. Na zámcích často záměrně večer opustí panstvo a odejde na místo, kde se schází čeládka, případně zorganizuje společné shromáždění služebnictva i panstva k nábožným rozmluvám. Organizuje nejrůznější pobožnosti, procesí a poutě, při nichž se zpívají české duchovní písně, při svátečních příležitostech pořádá s dětmi divadelní představení. Dětem i dospělým věnuje nejrůznější dárky, ať už to jsou knihy a růžence, sošky a svaté obrázky, nebo pro děti jablka, koláče, krajíc s medem apod.

Můžeme říci, že celý jeho apoštolát je soustředěn zejména na venkovské vrstvy, sedláky a děti. Měšťanstvu a šlechtě se věnuje až v druhé řadě. Všechno své konání proniká zbožnými úkony a činy, při nichž prolamuje sociální bariéry mezi panstvem a poddanými. Úspěch jeho misijního působení mezi nejnižšími vrstvami společnosti spočívá zejména v jeho permanentní stylizaci sebe sama nikoliv do role důstojného kněze, ale jakéhosi nenuceně se chovajícího potulného kramáře a žebráka.

Askeze V. Chanovského

Osobnost Vojtěcha Chanovského je zajímavá také tím, že šlo o osobnost obdivovanou a uctívanou už za jeho života, a také po jeho smrti. Jak jsme již naznačili, těšil se v určitých okruzích úctě téměř jako nekanonizovaný světec. Obdivován byl mj. pro svou vypjatě asketickou životní praxi. Jeho postava nám proto může posloužit jako charakteristický typ exaltované barokní zbožnosti, ovšem i s některými nečekanými prvky, na něž nyní upozorníme.

Askezi v křesťanském smyslu se rozumí soustředěné úsilí osobnosti o vytrvalý růst ve vlastním náboženském životě, úsilí směřující ke splynutí vlastní vůle s vůlí Boží. Typickým projevem tohoto asketického úsilí je dočasná nebo stálá zdrženlivost od jídla, spánku, lidské společnosti atd. Askeze v křesťanském životě, často spojovaná s poustevnictvím, má inspirace v obou svých sférách původu, jak v židovském Starém zákoně, v postavách poustevníků-proroků Eliáše, Elizea a v „přechodové“ postavě Jana Křtitele, tak v antických filozofických směrech, zejména stoickém. Křesťanská askeze navíc souvisí s jádrem Kristova poselství a s jeho výzvou: „*Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe, vezmi svůj kříž a následuj mne* (Mk 8, 34).“¹⁶ V životě křesťana je tak askeze v různé míře a různým způsobem nutně všudypřítomná. Ovšem ona otázka míry a způsobu je právě to, co nás u Chanovského nejvíce zajímá.

Za povšimnutí stojí už fakt, že Chanovského vypjatě asketické praktiky jsou v rámci jezuitského řádu něčím sice nikoliv výjimečným, ale rozhodně neběžným. Sám zakladatel jezuitů Ignác z Loyoly sice rovněž osobně prošel krajně asketickou etapou duchovního vývoje, toto úsilí však nakonec nepovažoval za hlavní směřování řádu. To viděl v neustálé apoštolské činnosti, již v pravidlech řádu podřídil všechny ostatní prvky, a proto neváhal při jejich sepisování mj. vypustit závaznost nejrůznějších asketických cvičení, běžnou v ostatních řeholích, která by mohla

¹⁶ Srov. rovněž Mt 16, 24 a Lk 9, 23. Tímto citátem je ostatně rovněž uvedena stěžejní „asketická“ 6. kapitola Muže apoštolského, nazvaná *Milování kříže*.

apoštolskou připravenost členů řádu omezovat.¹⁷ Ve svých dopisech dokonce musel čelit i snahám svých spolubratrů, kteří toužili asketickou vypjatost do jezuitského života zavést.¹⁸ V těchto souvislostech se důraz na asketický život, jak nám ho prozrazuje Chanovského životopis, jeví ve velmi zajímavém světle. Podívejme se tedy, jaké asketické motivy se v Muži apoštolském vyskytují.

Všechny tyto motivy se vztahují k základním činnostem lidského života, a podle nich je tedy můžeme rozdělit do okruhů:

- cestování
- stravování a stolování
- spánek, nocleh a ubytování
- hygiena a péče o zevnějšek
- vztah k nemocem a bolestem
- vztah k obsluhování

Podívejme se nyní konkrétně na hlavní motivy těchto okruhů asketického chování.

Cestování

Cestování je samozřejmě jedním z hlavních motivů Chanovského životopisu – jako potulný misionář je neustále na cestách, v jezuitské koleji se ukazuje jen zřídka. Chodí zásadně pěšky. Už to je autorem životopisu chápáno jako asketický projev, neboť Chanovský tak činí i přes to, že ho ve stáří trápí dna a nohy má samý bolák a vřed. Ba činí to záměrně, a proto se vzpírá poslouchat řádové představené, když se mu snaží chození pěšky z ohledu na jeho věk a nemoci zakázat. Proto také vždy odmítá, chce-li ho někdo svézt nebo nabízí-li mu někdo k dispozici svůj kočár. Jeho posedlost chozením pěšky jde tak daleko, že podaří-li se některému šlechtici vnutit mu svůj vůz, lstí vyzraje na kočího a schová se, aby vůz musel odjet bez něho. A naloží-li ho nějaký urozený pán do kočáru osobně, pak se sice nechá kousek cesty vézt, ale jakmile jsou z dohledu, sesedne a kočí ho už nepřinutí, aby se nechal vézt dál.

Je však jeden případ, kdy se přímo vnucuje, aby ho svezli, a to tehdy, „*nahodil-li se mu některý sedlský vůz, zvláště hnojem a blátem ukydaný, jež volí neb krávy táhli, a jelo-li se s tím vozem do města, neb některého vzácnějšího městečka, na takový vůz sám se vprosival a na něm se po ryncích, také v pražských městech, jako na nějakém triumfu voziti dával*“.¹⁹ Motiv cestování v zabláceném selském povozu je opět jedním z leitmotivů, který se pak objevuje v situacích pro životopis klíčových, jako při převozu těžce nemocného pátera do Prahy k lékařům a při převozu umírajícího pátera ze Sušice do Klatov.

Stravování a stolování

Chanovského strava je pochopitelně velmi skromná, obvykle jí zelí, kroupy, vařenou řepu a podobná jídla; cestuje-li sám, pak jí jen chléb a pije vodu ze studánky. Dokonce často, jak píše Tanner, „*jeho obyčejné jídlo byl hlad, a každodenní nápoj byla žízeň*“.²⁰ neboť pro kněžskou zaneprázdněnost přes den nestačí nic sníst a něco málo pozřít až večer, a někdy ani to ne, takže třeba i několik dní nejí. S těmito stravovacími návyky má pak samozřejmě potíže při stolování na hostinách, na nichž ho urození hostitelé jako svatého muže hostí nejvybranějšími pokrmy. Ani tehdy neustupuje ze svých asketických stravovacích zásad a snaží se nabízené pokrmy buď odmítnout,

¹⁷ Srov.: „Vnější způsob života je obyčejný, z náležitých důvodů vždy s ohledem na větší službu Bohu nezahrnuje předepsané kající skutky ani závazné tělesné přísnosti. Každý však může konat, co uzná se schválením představeného za užitečné k svému většímu duchovnímu pokroku, a co mu může z téhož důvodu uložit také představený.“ *Constitutiones Societatis Jesu, Primum ac generale examen, I, 6.* (Česky Konstituce Tovaryšstva Ježíšova. Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova 1999, s. 21.)

¹⁸ Např. v listu kněžím a scholastikům v Coimbre, datovaném 7. května 1547. Česky viz Výbor z listů a instrukcí svatého Ignáce z Loyoly. Praha, Vyšehrad 1940. S. 81-88.

¹⁹ Tanner, s. 130.

²⁰ Tanner, s. 62.

nebo nelze-li to učinit, snaží se nenápadně jídla zbavit, aby to vypadalo, že už vše snědl. V krajním případě dokonce z hostiny uteče, takže ho panstvo nechává honit na koních.

Spánek, nocleh a ubytování

Co se týká spánku, spí Chanovský málo a mnohé noci tráví na modlitbách. Na svých cestách jen velmi zřídka noclehuje u šlechty na zámcích, zpravidla jen u svých příbuzných. Mnohem raději se ubytuje u neurozených známých (např. u jedné chudé vdovy v Klatovech) nebo v hostinci. Když už je v Klatovech založena jezuitská kolej, tak noclehuje pouze v té nejhorší cele. Nejradyji ovšem přespává na venkově u sedláků a ovčáků někde na holé zemi nebo na slámě.

Hygiena a péče o zevnějšek

O hygienu Chanovský nijak úzkostlivě nedbá. Často i několik týdnů chodí pouze v jedné košili, dokud nedorazí do koleje či jinam, kde si ji může vyměnit. A protože, jak jsme uvedli výše u noclehování, spával nejradyji někde na slámě, má mnoho vší a blech. Někdy se jich ani nesnaží zbavit a záměrně se oddává jejich kousání, a dokonce když některé z nich vylezou ven z jeho oděvu, tak je strká zpět za košili.

O svůj zevnějšek dbá tak, aby se společensky co možná nejvíce snížil. Chodí tedy zásadně v otrhané kutně, ušité z co nejhrubšího sukna, klobouk nosí co nejvíc obnošený. Když mu jeden vojenský hejtman nechá z Bavorska přivést klobouk nový, v koleji ho co nejdříve vymění za nejobnošenější. Rovněž tak, když mu někdo darem podstrčí novou kutnu, je nešťastný, dokud za ni nezíská kutnu obnošenou. Vlasy nosí ostříhané zcela nakrátko, stříhat se přitom nechává jen od sedláků.

Nemoci a bolesti

Tannerův životopis zachycuje Chanovského převážně už jako starce, trápeného mnoha nemocemi, z nichž nejvíce nesnází mu působí podagra a chiragra (dna nohou a rukou). Všechny bolesti ovšem Chanovský vědomě pojímá jako příležitost k asketickému umrtvování. Nejen že přemáhá bolesti při zpovědi nebo při kázání, ale někdy v návalech pokání sám touží rozhojnit své bolesti modlitbou, nebo je i rozhojňuje vystrkáváním rukou z okna na mráz. I ostatní nemoci zanedbává a před druhými je skrývá z obavy, aby ho nechtěli léčit. Až když mu nic jiného nezbyvá, teprve pak se léčí. Ovšem jen co se mu trochu uleví, hned z postele utíká.

Obsluha

Poslední téma, zařazené do asketických motivů, je pro nás možná překvapivé. Jde o asketickými pohnutkami motivované zřeknutí se všeho posluhování a pohodlí, které Chanovskému v tehdejší době příslušelo z jeho společenského (tedy rodově panského) postavení.

Chanovský tedy zásadně odmítá, aby mu někdo jakkoliv sloužil. V době, kdy oblékání znamenalo jakýsi každodenní ceremoniál zámožnějších lidí, se sám obléká a svléká a nikdy nikoho nenechá, aby mu v tom posloužil. Posloužit si nechává jedině tehdy, když se léčí z nemoci nebo když potřebuje omýt a ošetřit bolavé nohy. Nejradyji proto pobývá u těch lidí, kteří ho nijak neopatrují a nijakou obzvláštní péči mu neprokazují. Naopak u těch, kteří ze samé ochoty nevědí, čím mu dřív posloužit, tj. zejména u urozených hostitelů, dlouho nevydrží, a když si nenechají domluvit, odejde od nich.

Jak vidíme, mezi projevy askeze Vojtěcha Chanovského nalezneme mnohé klasické asketické motivy nebo jejich variace, jako jsou noci probdělé na modlitbách a nedostatek spánku, přerůzná umrtvování těla a snášení bolestí, či zanedbaný zevnějšek. Ovšem vyskytují se u něho též způsoby chování, které sice mají v askezi své východisko, jejich účel však není klasicky asketický v tom smyslu, jak jsme si jej vymezili výše. Tyto motivy mají i jiné významové konotace. Nejvýraznější je sociální sebeponižování a sebezpotupování, které se stává až jakousi triumfální exhibicí. V mnoha scénách jeho životopisu se za těmito vypjatě asketickými a společensky pohoršujícími motivy objevují výtky, jimiž příbuzní Chanovskému rozmlouvají jeho skutky poukazem na to, že „*tak*

*opovrženým způsobem života svému rodu hanbu činí“.*²¹ Askeze je tedy pro Chanovského projevem programového sestoupení z etablované vrstvy společnosti, do níž urozeným původem i svým kněžským postavením náležel, mezi nejnižší opovrhované vrstvy – potulné kramáře, žebráky a sedláky.

Závěrečné shrnutí

Můžeme tedy nyní říci, kým jezuita Vojtěch Chanovský byl?

Když se podíváme na jeho misionářské působení, tak nešlo o fanatického rekatolizátora v „koniášovském“ stylu. Autor jeho životopisu nevyzdvihuje (tak jako o necelé století později opěvovatel Koniášův) desetitisíce zabavených a spálených knih – ač na jednom místě přiznává, že nějaké knihy i Chanovský spálil.²² Chanovský působil svou přirozenou autoritou a důvěrou, kterou si vypěstoval, často máme dojem, že jeho misie byla věcí zábavnou pro něho i pro ostatní. V úvodu zmíněné negativní svědectví pronásledovaných evangelíků o Chanovském můžeme považovat za ojedinělé.

Podobně ani jeho vypjatou asketickou praxi nelze považovat za fanatickou. V jeho případě nešlo o samoučelné umrtvování, ale spíš o prostředek, jak se svým chováním včleňovat do spodních (lidových) společenských vrstev, v nichž zejména působil. Můžeme tedy Chanovského považovat za samorostlou osobnost, která se nerada pohybovala v hranicích společenské konvence. A ač tento rys byl pro něho z počátku zdrojem konfliktů (srov. záležitost s rožmberským náhrobkem), nakonec našel v potulném misionářském působení takové uplatnění pro své vlohy, které druhým přinášelo prospěch.

P. Mgr. Petr Havlíček SJ

²¹ Tanner, s. 135.

²² Tanner, s. 117.